

BİRİNCİ YILINDA 15 TEMMUZ: BİR EKONOMİ POLİTİK ANALİZİ

SADIK ÜNAY, ŞERİF DİLEK

BİRİNCİ YILINDA 15 TEMMUZ: BİR EKONOMİ POLİTİK ANALİZİ

SADIK ÜNAY, ŞERİF DİLEK

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Aslı Zeynep Alkan
Kapak Fotoğrafı: shutterstock.com
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
ASKERİ DARBELER VE EKONOMİ: TEMEL YAKLAŞIMLAR	9
TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBELER VE EKONOMİ	11
15 TEMMUZ ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ	14
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE PİYASALARIN TEPKİSİ	17
SONUÇ	21

YAZARLAR HAKKINDA

Sadık ÜNAY

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans (1997), İngiltere'de Manchester Üniversitesi'nde uluslararası ekonomi politik alanında yüksek lisans (1999) ve doktora (2005) eğitimi aldı. İngiltere'de Manchester, Birmingham ve Huddersfield; Türkiye'de ise Maltepe, Yıldız Teknik, İstanbul Şehir ve İstanbul üniversitelerinde uluslararası ekonomi politik dersleri verdi. *Kalkınmacı Modernlik: Küresel Ekonomi Politik ve Türkiye* (2013) ve *Neoliberal Globalization and Institutional Reform: Political Economy of Development Planning in Turkey* (2006) telif kitaplarını ve *Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi* (2015) başlıklı derlemeyi kaleme aldı. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) bünyesindeki IRCICA'nın uluslararası ilişkiler sorumluluğunu yürüttü. Uluslararası ekonomi politik, insani kalkınma, sanayi-teknoloji politikaları ve Asya-Pasifik alanlarında uzmanlaşan Prof. Dr. Sadık Ünay'ın saygın ulusal ve uluslararası dergilerde makaleleri yayımlandı. Kendisi halen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi ve *Daily Sabah* gazetesinde köşe yazardır.

Şerif DİLEK

Lisans eğitimini Deniz İşletmeciliği ve İşletme alanlarında 2009 yılında, yüksek lisansını da 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Deniz Ekonomisi alanında tamamladı. Doktora tez çalışmasını Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikleri Anabilim Dalı'nda sürdürmektedir. Akademik eğitiminin yanında uzun bir süre özel sektörde çalışan Dilek, uluslararası ekonomi politik, Ortadoğu'da siyaset-ekonomi ilişkisi, uluslararası iktisat, kalkınma, deniz işletmeciliği gibi alanlarda çalışmalarına devam etmektedir.

ÖZET

Bu analiz 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye demokrasisine karşı girişilen askeri darbe teşebbüsünden bu yana geçen bir yıllık sürenin ekonomi politik arka planını konu edinmektedir. Çalışmada darbe girişiminin hemen ardından ve ilerleyen aylarda ekonomi yönetimi ile piyasa oyuncuları tarafından verilen tepkiler mercek altına alınarak ekonomik parametrelerdeki değişimler incelenmektedir. Ayrıca darbe girişiminin görece kısıtlı kayıplarla atlatılmasını sağlayan etkenlere de odaklanılmaktadır. Türkiye’de yaşanan darbe süreçlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında darbelerin genellikle ekonomik daralma dönemlerine denk geldikleri, ekonomi politikaları açısından ciddi hasarlara yol açtıkları ve konjonktürel dalgalanmaları tetikledikleri görülmektedir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların ardından gelen askeri müdahaleler yaklaşık on yıllık aralıklarla istikrarsızlık ortamlarından beslenmiş ve bunları derinleştirmiştir.

Türkiye’nin demokratik normalleşmeyi birçok yönüyle sağladığı, siyasi istikrar ve makroekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi ise darbeler tarihinin kıstaslarıyla bile rasyonel bir temelden yoksundur. Seçilmiş demokratik iradeye ve millet egemenliğine karşı kalkışılan bu darbe girişimi ekonomi politik anlamda hiçbir somut istikrarsızlık ya da kriz zeminine oturmadığı gibi toplumun temsil kabiliyeti olan hiçbir kesimi tarafından da meşru görülmemiştir. Demokratik kanallarla sağlanan siyasi istikrar devam ederken gerçekleştirilmek istenen bu tür kalkışmaların hiçbir şekilde toplumsal meşruiyet ve yaygın sosyal destek bulamayacağı 15 Temmuz’dan bu yana geçen bir yıllık süreçte görülmüştür.

Bu analiz 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye demokrasisine karşı girişilen askeri darbe teşebbüsünden bu yana geçen bir yıllık sürenin ekonomi politik arka planını konu edinmektedir.

GİRİŞ

Türkiye’de derin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel travmalara sebep olan 15 Temmuz darbe teşebbüsünün üzerinden tam bir yıl geçti. 15 Temmuz 2016 Cuma gecesi Türkiye’de demokratik hayat uzunca bir aradan sonra bir kez daha askeri bir darbe ile kesintiye uğratılmak istendi. Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) iltisaklı askerler, bürokratlar ile iş dünyası, akademi ve medyadaki geniş bir ağ tarafından tasarlanıp hayata geçirildiği anlaşılan darbe girişimi Türkiye’nin karanlık darbeler tarihinde başarısız bir darbe girişimi olarak yerini aldı. Soğuk Savaş döneminden itibaren NATO gözetiminde kurulan gizli güç odakları ile iş birliği yapan ve sahip olduğu eğitim kurumları, bankalar, şirketler ve medya kuruluşları yoluyla kamuoyunda meşruiyet sağlamayı amaçlayan FETÖ nihayet açık bir askeri darbe ile demokratik rejimi yıkmak için harekete geçti.

17-25 Aralık sürecinde emniyet güçleri, medya ve yargı iş birliğiyle bir operasyon gerçekleştirerek iktidar partisi ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ı siyaset sahnesinden silme girişiminde bulunan örgüt bu teşebbüsün başarısız olması üzerine 15 Temmuz gecesi Türk Silahlı Kuvvetlerindeki (TSK) unsurlarını emir-komuta zinciri haricinde bir darbe için mobilize etti ve hüsrana uğradı. Türkiye’nin 2000’li yıllarda Avrupa Birliği (AB) ile tam üyelik müzakereleri çerçevesinde atılan tüm demokratikleşme adımlarına ve sivilleş-

me yolundaki yasal-anayasal reformlara rağmen bu türden sıra dışı bir darbe girişimine maruz kalması ülkenin henüz askeri darbe tehdidinden tam olarak kurtulamadığını gösterdi.

Demokrasi serüvenine 1950’de çok partili hayata geçişle birlikte başlayan Türkiye’nin Adnan Menderes ve Turgut Özal ile siyasi alanda yaşadığı normalleşme sosyo-ekonomik alanda standartların yükselmesi ve toplumsal refahın artmasıyla perçinlendi. Buna karşın konvansiyonel askeri darbelerle toplumsal ve siyasal hayat felce uğratılırken ülke ciddi makroekonomik krizlerle baş başa bırakıldı. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri Türkiye’nin uluslararası alanda demokrasi karnesini zayıflatırken ciddi sosyo-ekonomik çöküntüleri de beraberinde getirdi. Konvansiyonel darbelerden ayrılarak “demokrasiye balans ayarı vermek” iddiasıyla başlatılan 28 Şubat süreci ise yargı, medya ve sermaye ayakları üzerinden kurgusu profesyonelce hazırlanmış postmodern bir darbe olarak Türk siyasi tarihinde yerini aldı. Toplumsal vicdan ve hafızada derin yaralar bırakan darbeler yatırım ortamı, gelecek beklentileri ve hukuk devleti algısını yıkarak ekonomik gelişme ivmesini de kesintiye uğrattular.

Bu çalışma 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye demokrasisine karşı girişilen başarısız askeri darbe teşebbüsünden bu yana geçen bir yıllık sürenin ekonomi politik arka planını analiz etmek üzere kaleme alındı. Darbe girişiminin hemen sonrasında ve ilerleyen aylarda ekonomi yönetimi ile piyasa oyuncuları tarafından verilen tepkiler mercek altına alınarak ekonomik parametrelerdeki değişimler incelendi. Darbe girişiminin görece kısıtlı kayıplarla atlatılmasına yol açan etkenlere odaklanıldı.

Türkiye’de yaşanan darbe süreçlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında genellikle ekonomik daralma dönemlerinin sonunda gerçekleştikleri, ekonomi politikalarında ciddi hasarlara yol açtıkları ve konjonktürel dalgalanmaları tetikledikleri görülür. Ekonomik ve siyasi krizlerin ardından

gelen askeri müdahaleler yaklaşık on yıllık aralıklarla istikrarsızlık ortamlarından beslenmiş ve bunları derinleştirmişlerdir. Türkiye'nin demokratik normalleşmeyi birçok yönüyle sağladığı, siyasi istikrar ve makroekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi ise maddi temellerden yoksundur. Seçilmiş demokratik iradeye ve millet egemenliğine karşı kalkışılan bu darbe girişimi ekonomik alanda hiçbir somut istikrarsızlık ya da kriz zeminine oturmadığı gibi toplumun temsil kabiliyeti olan hiçbir kesiminden de meşruiyet desteği alamamıştır. Demokratik kanallarla sağlanan siyasi istikrar devam ederken gerçekleştirilmek istenen bu tür kalkışmaların hiçbir şekilde toplumsal meşruiyet ve yaygın sosyal destek bulamayacağı 15 Temmuz'dan bu yana geçen bir yıllık süreçte görülmüştür.

ASKERİ DARBELER VE EKONOMİ: TEMEL YAKLAŞIMLAR

Ekonomik küreselleşme ve entegrasyon çağında artan etkileşim kanallarına ve küresel çapta demokrasi üzerindeki geniş uzlaşmanın güçlenmesine rağmen askeri darbeler halen bir realite olarak varlığını korumaktadır. Bir ulusun askeri güçlerinin kendilerine çizilen yasal alanın dışına çıkarak ulusal bütünlüğü korumak iddiası ve siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla darbe girişimlerine kalkışmasını motive eden etkenler çokça tartışılmıştır. Askeri darbelerin daha ziyade ekonomik yapı ve kurumları oturmamış yoksul ülkelerde gerçekleştiğini iddia eden zengin bir literatür mevcuttur. Bu teoriler büyük ölçüde ekonomik yapıları hammaddeler ve tarım ürünlerine dayanan Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin tecrübelerine referans yaparken nadiren de Asya ülkelerine uygulanmıştır.¹

Darbelerin ülkelerin ulusal refah ve kalkın-

ma süreçlerine negatif etkileri,² darbe girişimlerini besleyen ekonomik geri kalmışlık dinamikleri³ ve askeri harcamalar ile darbe ilişkisi⁴ üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Acemoğlu ve Robinson yaptıkları çalışmada Brezilya (1964), Şili (1973) ve Arjantin'de (1976) ekonomik durgunluk ya da ekonomik zorluk dönemlerinde darbelerin gerçekleşme ihtimalinin arttığına işaret etmektedirler.⁵ Pakistan'daki darbe girişimlerinin ekonomik boyutu üzerine yapılan çalışmada 1951-1998 yılları arasında gerçekleşen darbeler sonrasında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) büyüme oranı, ihracat değeri ve savunma harcamaları rakamlarının düşük kaldığı aynı zamanda ülkedeki zayıf ekonomik performansın darbe tehlikesi ihtimalini artırdığı vurgulanmıştır.⁶ Ekonomik istikrarsızlığın oluştuğu ortamda siyasi istikrarsızlık baş göstermekte ve sonrasında silahlı kuvvetlerin sivil hükümeti devirmesine yol açan sürecin önü açılmaktadır.

Geçtiğimiz on yıllarda darbelerin temel sebepleri üzerine geliştirilen yaklaşımlar giderek öne çıkmışlardır. Vurgulanan ana fikir başarısız ekonomik performans ve refah azalmasının darbe riskini önemli ölçüde artırdığı yönündedir. Örneğin Rosenary O'Kane ekonomik olarak gelişmemiş ülkelerin darbe tehlikesi ve kalkışmasına en fazla ve sık maruz kalan uluslar olduklarını ileri sürmüştür. Bu ülkelerin hammadde ya da

2. Paul Collier, *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done about It*, (Oxford University Press, Oxford: 2008); Erik Meyerson, "Political Man on Horseback Coups and Development", *Stockholm Institute for Transition Economics (SITE)*, 5 Nisan 2016.

3. Rosemary H. T. O'Kane, "A Probabilistic Approach to the Causes of Coups d'Etat", *British Journal of Political Science*, Cilt: 11, Sayı: 3, (Temmuz, 1981), s. 287-308.

4. Paul Collier ve Anke Hoeffler, "Military Spending and the Risks of Coups d'Etat", *Centre for the Study of African Economies*, Oxford University, (Ekim 2007); Gabriel Leon, "Loyalty for Sale? Military Spending and Coups d'Etat", *Public Choice*, Cilt: 159, Sayı: 3-4, (Haziran 2014), s. 363-383.

5. Daron Acemoglu ve James A. Robinson, "A Theory of Political Transitions", *The American Economic Review*, Cilt: 91, Sayı: 4, (Eylül, 2001), s. 938-963.

6. İbrahim, "Guarding the State or Protecting the Economy? The Economic Factors of Pakistan's Military Coups", s. 13.

1. Amina İbrahim, "Guarding the State or Protecting the Economy? The Economic Factors of Pakistan's Military Coups", *Crisis States Research Centre, LSE, Working Paper Series*, (Londra: Mayıs 2009), s. 5.

birincil ürün üreticisi olmaları ve ana malların ihracatına bağımlı bulunmaları sebebiyle küresel fiyatların dalgalanması ve gelirlerin istikrarsızlığı gibi durumlara karşı kırılganlıklar taşıdıkları sıkça vurgulanmıştır. Ekonomik istikrarsızlık genel olarak belirsizliklere yol açmakta ve hükümetin meşruluğunu kaybetmesine neden olabilmektedir. Siyasi istikrarsızlık ihtimali yükseldiğinde ise darbe tehlikesi artmaktadır. Aynı şekilde Paul Collier ile Anke Hoeffler'in fakirlik üzerine yaptıkları çalışmada az gelişmiş ülkelerdeki düşük kazançların siyasi istikrarsızlığa ve darbelerle çok elverişli bir ortam hazırladığı vurgulanmıştır. Yazarlar aynı çalışmada az gelişmiş ülkelerde kötü ekonomik performansın darbeleri, darbelerin ise ekonomik gerilemeyi tetiklediği "darbe kapını"ndan bahsetmişlerdir.⁷

Zayıf kurumlar, silahlı kuvvetlerin siyasi gücü, sosyal çatışmalar, ekonomik krizler gibi birçok etken darbe riskine sebep olmakta ve ülkenin gelişme potansiyelini etkilemektedir.

Siyaset bilimi literatürüne klasik çalışmalarıyla geçen Samuel Huntington da zayıf bir ekonominin darbe ihtimalini ciddi anlamda güçlendiren bir etken olduğunu kabul etmektedir. Huntington, Latin Amerika'da ekonominin geliştiği ve kişi başına gelirin arttığı yıllara nazaran ekonominin kötüleştiği dönemlerde ülkelerin darbelerle daha yatkın olduğunu ortaya koymaktadır. Fukuyama, Huntington'a katılmakta ve tarihsel olarak da siyasi istikrarsızlığın genel olarak ekonomik başarısızlık ve durgunluk dönemlerinde artmakta olduğuna işaret etmektedir. Genel olarak askeri darbeler

ve ekonomi ilişkisi üzerine analiz yapan tüm uzmanların vurguladığı ortak nokta zayıf bir ekonomik yapının muhtemel siyasi istikrarsızlıklara yol açtığı ve darbe tehlikesini artırdığıdır. Bir diğer yaklaşım da kurumsal ya da ortak çıkarlar üzerinden geliştirilmiştir. Hükümetler tarafından savunma bütçesinin daraltılması gibi durumlar askerlerin grupsal ve kurumsal çıkarlarını tehlikede hissetmelerinden dolayı büyük ihtimalle darbe ortamına zemin hazırlamaktadır. Finer'e göre darbelerin organize edilmesi sürecinde genelde "grup statüsü ve ayrıcalıkları" nı (corporate status and privileges) savunmak ve askeri özerkliği (military autonomy) muhafaza etmek yer almaktadır.⁸

Askeri darbeler ve ekonomik kalkınma süreçleri arasında negatif bir ilişki olduğu açıktır. Zayıf kurumlar, silahlı kuvvetlerin siyasi gücü, sosyal çatışmalar, ekonomik krizler gibi birçok etken darbe riskine sebep olmakta ve ülkenin gelişme potansiyelini etkilemektedir.⁹ Darbe girişimlerinin başarısı askeri müdahaleden önceki demokratik kurumların kapasitelerine ve darbeyi yapan grupların geniş kitlelerin desteğini alabilmelerine bağlıdır. Tarihsel tecrübe askeri darbelerin ülke refahı üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Darbeler başarılı oldukları ülkelerde on yıl içinde kişi başına düşen gelirin yıllık büyümesini ortalama yüzde 1 ile yüzde 1,3 arasında düşürmektedirler. Aynı zamanda seçilmiş liderlerin devrilmesiyle ekonomik reformların önü kesilirken ülkeler derin bir borç batağı içine itilerek ekonomik krize sokulmaktadır. Büyüme oranının yanı sıra sağlık, eğitim ve yatırım alanlarında da önemli olumsuz etkiler oluşmaktadır. Darbelerden sonra sosyal programlar üzerindeki harcamalar düşerken ekonomik ayrıcalıklar kitlelerden uzaklaşmakta, siyasi ve ekonomik elitlere doğru geçiş yapılmaktadır. Uluslararası alanda 1950 yılından bu yana

7. Daha fazla detay için, bkz. Collier, *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done about It*; Collier ve Hoeffler, "Military Spending and the Risks of Coups d'Etat"; O'Kane, "A Probabilistic Approach to the Causes of Coups d'Etat", s. 287-308.

8. İbrahim, "Guarding the State or Protecting the Economy? The Economic Factors of Pakistan's Military Coups", s. 13.

9. Meyersson, "Political Man on Horseback Coups and Development", s. 2.

94 devlette 232 darbe girişimi olmuş ve bunların yaklaşık dörtte biri seçilmiş hükümetlerin devrilmesiyle sonuçlanmıştır.

TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBELER VE EKONOMİ

Türkiye’de çok partili rejime geçiş sürecinin başlangıcı olarak ele alınan ve Demokrat Parti’nin 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmesiyle başlayan yarım asırlık demokrasi tecrübesi ilk olarak 27 Mayıs 1960’ta daha sonra da 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 ve nihayet “postmodern darbe” olarak anılan 28 Şubat 1997 tarihlerinde tam 4 kez askeri müdahaleler ile kesintiye uğramıştır. Bunun dışında 27 Nisan 2008 e-muhtırası ve parti kapatma davaları gibi kısmi etkilerde bulunan girişimler de olmuştur. Türkiye demokrasisi ve ekonomisi yönetime ordunun doğrudan el koyması biçiminde ortaya çıkan darbeler ve seçilmiş hükümetlere yöneltilen ultimatolara, muhtıra, uyarı ve direktiflerin gölgesinde ciddi bir yaşam mücadelesi içine sokulmuştur. Ortalama her 10 yılda bir gerçekleşen bu rejim dışı müdahale ve uygulamalar ekonomik açıdan gelişmekte olan bir ülke olarak tanımlanan Türkiye’nin siyasi anlamda “üçüncü dünya ülkesi” prototipi içine sokulmasına ve siyasi otoriteler ile askeri hatta sivil bürokrasi ve yargı arasında problemlili bir ilişkinin kurumsallaşmasına yol açmıştır.¹⁰

Ülkede maruz kalınan bu rejim dışı müdahaleler ve yargı operasyonları ile gerçekleştirilen parti kapatmalar siyasi erozyon ve istikrarsızlıklara neden olmuştur. Demokrasi dışı bu tür uygulamaların Türkiye ekonomisi üzerinde 1960’lardan bu yana yarattığı tahribata bakıldığında GSYH artış hızında ortaya çıkan istikrarsızlık ve gerilemeler ile ekonomik durgunluk ve doğrudan yabancı yatırım azlığı konuları öne çıkmaktadır. Ekonomik krizler ve darbeler arasındaki ilişki Türkiye örneğinde 1960, 1971 ve

1980 darbelerinde kendisini göstermiştir. 1958 ekonomik devalüasyonundan iki yıl, 1970 devalüasyonundan bir yıl, 1980 devalüasyonundan ise altı ay sonra darbe gerçekleşmiştir.¹¹ Zira antidemokratik uygulamaların hakim olduğu dönemlerde rejimin geleceğine ilişkin ciddi kaygılar ve belirsizlikler meydana gelmekte, gerek sermaye akışlarında gerekse doğrudan yatırımlarda görülen gerilemeler kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkmaktadır.¹²

Benzer şekilde Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu’nda Türkiye’de yaşanan bütün darbelerin özünde ekonomiyle önemli ölçüde iç içe geçen bir süreç olduğu değerlendirilerek aşağıdaki durum aktarılmaktadır:

Örneğin 1954’ten itibaren Demokrat Parti’nin iktisadi olarak kriz yaşamaya başladığı, bu krizin 1956’da ithalatı sıkıştırdığı, 1958’de devalüasyon ve istikrar politikasının uygulanmasına yol açan bir süreçle devam ettiği dönem ilk cuntaların kurulduğu zamana denk gelmektedir. Demokrat Parti, özellikle dış politikada ve ekonomik krizi çözme yönündeki arayışlarını çeşitlendirme yönünde adımlar atmaya başladığında da darbe süreciyle karşı karşıya kalmıştır. 12 Mart’a giden süreçte de istikrar politikaları çerçevesinde Türk lirasının dolar karşısında değer kaybetmesi ve ekonomik kriz sonucunda halkın iki biçimde askeri müdahale sürecine hazırlanması amaçlanmıştır: Birincisi “Yönetenler bizi istediğimiz gibi yönetmiyorlar”, ikincisi de “Biz bu hayat pahalılığından ve ekonomik krizden de yorulduk” algılarını toplumda oluşturmak biçiminde ortaya çıkmıştır. Bununla toplumun “Bu sorunların çözümünü acaba hangi halaskâr sağlayacaktır” arayışına sokulması ve böylece psikolojik olarak hazırlanması hedeflenmiştir. Keza 12 Eylül’e baktığımızda da 24 Ocak istikrar tedbirlerinin alınmasından itibaren -ki çok önemli bir kırılmadır, tıpkı 1971’de olduğu gibi serbest piyasa ekonomisinin

10. Uğur Selçuk Akalın, *Türkiye’de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası*, (Önsöz Basım Yayıncılık, İstanbul: 2006), s. 269.

11. “Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu”, TBMM, s. 650.

12. Akalın, *Türkiye’de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası*, s. 270.

Türkiye’de uygulanması yönünde atılmış son derece önemli bir adımdır- ... Kenan Evren de eğer 12 Eylül olmasaydı, 24 Ocak 1980 istikrar tedbirlerinin bu ülkede uygulanmaması yönünde bir beyanatta bulunmuştur. ... Dolayısıyla 28 Şubat sürecinin alametifarikalarından biri 1994 iktisadi krizinin yarattığı ortam ve bu ortamla 2001 krizine kadar giden süreç içerisinde Türkiye’deki sermaye birikiminin çeşitli çevreler tarafından bir şekilde ele geçirilmeye çalışılması ya da bu çevrelerin bundan büyük bir pay kapma yarışına girmiş olmalarıdır.¹³

Türkiye ekonomi politikasında 1950’li yılların sonunda tarıma dayalı liberal büyüme modelinden ithal ikameci sanayileşme ve planlama rejimine geçişte yaşanan sıkıntılar 27 Mayıs 1960 darbesini tetiklemiştir. Aynı şekilde ithal ikamesi rejiminin problemlerine rağmen gereksiz uzatılan içe kapalı sanayileşme stratejisinden açık ekonomiye geçme kabiliyetinin gösterilememesi sonucunda 1970’lerin ikinci yarısında yaşanan makroekonomik ve sosyo-politik krizler 12 Eylül 1980 askeri müdahalesini tetiklemiştir. Burada askeri bir müdahaleye meydan veren, zemin hazırlayan ve kriz dinamiklerini harekete geçiren ortam siyasi otoritelerin stratejik geçiş kararlarını sistemik boyutlara ulaşmadan önce alamamaları üzerine gelişmiştir.¹⁴

Türkiye 1980 öncesi uyguladığı planlı ve ithal ikameci ekonomi politikasından çıkışı yakalamak, sosyal, siyasi ve ekonomik kırılmalara çözüm bulabilmek adına 24 Ocak 1980’de bir istikrar ve serbestleşme sürecine çekilmiştir. 24 Ocak Kararları’nın içeriği itibarıyla geniş halk kitleleri üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı, toplumun çok büyük bir çoğunluğu tarafından bu kararların benimsenmeyeceği ve protestolar yoluyla tepki oluşturacağı beklenmekteydi. Ancak 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe tüm toplumsal itiraz kanallarını kapatarak

24 Ocak Kararları’nın uygulanabilmesi için gerekli koşulları otoriter bir biçimde sağlamıştır. Bir bakıma neoliberal ekonomi politikaların uygulanabilmesi için askeri otoritenin desteğine ihtiyaç duyulduğu açıkça ortaya konulmuş ve zamanın şartlarında sonuç alınmıştır.¹⁵

1980 sonrası dönemde küreselleşme süreçleri ile birlikte ekonomi politikalarında uygulanan neoliberal yaklaşım devletin ekonomi üzerindeki rol ve yetkisini minimize etmeyi ve serbest piyasa ekonomisini dünya ölçeğinde yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. Türkiye’nin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yapısal uyum paketleri dayatılarak küresel sisteme entegre olmaları amaçlanmıştır. 27 Mayıs darbesi olağanüstü koşullarda nasıl ithal ikameci sanayileşme ve planlama rejiminin kurumsallaşmasını sağladıysa neoliberal politika çerçevesi de 12 Eylül 1980 darbesi ile demokratik özgürlüklerin askıya alındığı bir ortamda uygulanabilmiştir.¹⁶ Dolayısıyla bu iki darbenin de gerek sosyo-politik kutuplaşma gerek miadını doldurmuş kalkınma stratejisinin değiştirilme ihtiyacı gerekse küresel sistemin gereklilikleri açısından belli bir temele oturduğu söylenebilir. Bu yüzden de her iki darbe belli çıkar ve baskı grupları ile güçlü sosyo-ekonomik kesimler tarafından desteklenmiştir.

Sivil toplumu kuşatan vesayetçi çemberler 27 Mayıs darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül darbesi, 28 Şubat postmodern darbesi ve daha sonraki yıllarda da sürdürülen darbe girişimleriyle siyasal yaşamı ve partileri sürekli sıkı bir askeri denetim altında tutmaya çalışmıştır. Ülke yönetiminde askeri otoriteleri belirleyici kılan ve 1961 Anayasası’yla kurulan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ile kurumsallaştırılıp 12 Eylül Anayasası ile tahkim edilen bu vesayet sistemi AK Parti hükümetlerine kadar kırılmaya uğramadan devam etmiştir. MGK paralel

13. “Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu”, s. 143-144.

14. Sadık Ünay, *Kalkınmacı Modernlik*, (Küre Yayınları, İstanbul: 2013), s. 249.

15. Akalın, *Türkiye’de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası*, s. 196.

16. Ünay, *Kalkınmacı Modernlik*, s. 255.

bir parlamento gibi, MGK Genel Sekreterliği de paralel ama daha sahici bir hükümet gibi çalışmış ve gelip geçen yasama ve yürütme aktörleri bunların belirlediği temel politikalar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Türkiye'deki askeri müdahaleler göstermelik de olsa her zaman siyasal-toplumsal koşulların müdahaleye uygunluğunu gözeterek belirli ölçüde toplumsal meşruiyeti önemsemişlerdir. Dolayısıyla askeri darbelerin sivil toplumla ilişkilerini önemli ölçüde ordunun bu toplumsal meşruiyet kaygıları belirlemiştir.¹⁷

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) çatısı altında toplanan ve çalışmalarına 2 Mayıs 2012'de başlayan Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu 28 Kasım 2012 tarihi itibarıyla tamamladığı raporunda darbe ve ekonomi ilişkisi üzerine önemli tespitlerde bulunmaktadır:

Buna göre bir ülkede demokratik işlevlerin geçerliliğini yitirdiği darbe süreçleri siyasi sonuçları yanında ekonomik sonuçları bakımından da önemli tahribatlar meydana getirmektedir. Toplumsal reflekslerin tam olarak gelişmediği Türkiye gibi ülkelerde kamu kaynakları rasyonaliteden uzaklaşarak darbeyi destekleyen çıkar gruplarının istekleri doğrultusunda kullanılmaktadır. Aynı zamanda kendileri gibi düşünmeyen diğer grupların ekonomik aktiviteleri de çeşitli yöntemler kullanılarak engellenmektedir. Bunun yanında kurumların işleyişinde piyasa kurallarının dışına çıkılmasına ve işletmelerin muadil ekonomilere göre küçük, yoğunlaşmanın az, risk yönetimi kültürünün tam olarak yerleşmediği yapılara bürünmelerine neden olabilmektedir. Böylesi bir durumda ulusal ekonominin uluslararası platformda rekabetçi kimliğe kavuşması mümkün olmadığı gibi dışarıdan gelecek şoklara karşı kırılabilirlik katsayısı da artış göstermektedir. Böyle-

ce demokratik işleyişe dışarıdan yapılan her türlü müdahale ulusal ve uluslararası bağlamda iktisadi faaliyetlerin ülke lehine gelişmesine engel olmakta ve bedeli ağır tahribatlar meydana getirmektedir.¹⁸

Darbeler yoluyla askeri vesayet geleneğini kurumsallaştıran ordunun sistemdeki rolü devlet içinde mutlak özerklik verilip aşırı merkezîyetçi bir yapı kurularak tahkim edilmiştir. Ordunun etkin biçimde siyasi ve mali açıdan denetlenmediği ancak buna karşılık siyaseti sürekli denetlediği çarpık bir yapı ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar boyunca TSK kendisini sivil iradeye denetletmemiştir. Ne harcamalar, ne askeri faaliyetler, ne de idari işlemler açısından bir denetim söz konusu olmuştur. Özellikle mali özerklik yoluyla TSK kendi bütçesini ve harcamalarını siyasi iktidar, yasama organı ve denetim mekanizmalarından azade bir şekilde belirleyebilmiştir.

Türkiye'deki askeri müdahaleler göstermelik de olsa her zaman siyasal-toplumsal koşulların müdahaleye uygunluğunu gözeterek belirli ölçüde toplumsal meşruiyeti önemsemişlerdir.

2000'li yıllardan itibaren AK Parti iktidarı, kurumsal olarak sistemin kılcal damarlarına hakim olan askeri vesayet mekanizmasının mali özerkliğini kırmak için adımlar atarak harcamalarını denetime tabi kılmıştır. MGK Kanunu'nda yapılan önemli değişikliklerle askerin çeşitli kurumlardaki temsili varlığını kaldıran düzenlemelere gidilmiştir.¹⁹ Özellikle 2005 yılından itibaren AB tam üyelik müzakereleri bağ-

18. "Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu", s. 144.

19. Ali Bayramoğlu, "Türkiye Siyasi Sisteminde Ordunun Rolü, Devlet Geleneği, Geleceğe Dair Genel Bir Çerçeve", *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetimi*, (Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul: Ağustos 2010).

17. Yılmaz Ensaroğlu, "Sivil Toplumun ve Siyasi Partilerin Talep ve Roller", *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetimi*, (Heinrich Böll Stiftung, İstanbul: Ağustos 2010), s. 61-66.

lamında yürütülen sivilleşme adımları vesayet sistemini giderek zayıflatmış, e-muhtıra ve parti kapatma davası gibi müdahalelere rağmen söz konusu politikalar sürdürülmüştür. Dolayısıyla 15 Temmuz'a gidilen süreçte askeri vesayetin birçok kurumsal temeli ortadan kaldırılmıştır. 15 Temmuz 2016'dan sonra geçen bir yıllık süreçte ise askeri vesayeti harp akademilerindeki eğitim süreçlerinden başlayarak silip atmaya yönelik çok önemli kurumsal adımlar atılmıştır.

15 TEMMUZ ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

AK Parti ilk kez iktidar olduğu 2002 yılında enflasyonu üç basamaklı rakamlara yükselen, para birimi yüzde 100 değer kaybeden, bankalarının neredeyse yarısı iflas eden, dış borç ve cari açık sorununu aşamayan bir ekonomik enkazı devralmıştı. Takip eden süreçte sivil ve demokratik düzenin tesisi sağlanırken ekonominin rehabilite edilmesi yönünde sıkı para politikaları, mali disiplin ve bankacılık sisteminin denetime alınması gibi makroekonomik ve finansal istikrar yönetişimi alanlarında da önemli başarılar sergilendi. Neticede makroekonomik yönetimdeki istikrarlı duruşuyla Türkiye'nin hızlı bir ekonomik kalkınma ve büyüme sürecine girmesi sağlandı. Bu süre zarfında küresel ekonomik kriz ticaret ve büyüme oranlarında düşmelere neden olurken Türkiye ekonomisi hızlı bir toparlanmayla krizin etkisini minimize etmeyi başardı. Buna mukabil toplumsal dinamizmin ihtiyaç duyduğu refah ve kalkınma hamlelerine dair umut olduğu için de tabandan aldığı desteği girdiği tüm seçimlerde tazeledi.

Türkiye'nin makroekonomik yönetiminde sergilediği başarılı performansla bakıldığında Türkiye ekonomisi 2000-2001 krizlerinden sonra ekonomik alanda yaşanan iyileşme ve reformlar sayesinde önemli bir büyüme oranı kaydetmiştir. AK Parti'nin ilk iktidar dönemi

olan 2003-2007 yılları arasında ortalama yüzde 6,9 büyüme performansı gerçekleşmiştir. Bu dönemde sağlanan heyecan verici büyüme performansı AB ve OECD ülkeleri ortalamalarının çok üzerinde olmuştur. Diğer taraftan 2008 küresel krizi sonrası küresel ticaret ve büyüme oranlarında yavaşlama ve daralmalar yaşanırken Türkiye ekonomisi de bundan etkilenmiştir. Ancak AB ülkelerinde 2008-2015 döneminde ortalama büyüme oranı yüzde 0,4'e kadar düşerken Türkiye'nin ortalama büyüme oranı yüzde 3,4 olarak gerçekleşmiştir. Nihayetinde Türkiye ekonomisi 2002-2015 yılları arasında gerçekleştirdiği 4,8 büyüme performansı ile dünya ortalamasının yanı sıra AB ve OECD ortalamalarının da üzerinde büyümüştür.²⁰

Bir darbe girişimine maruz kalan Türkiye ekonomisi 15 Temmuz öncesi yakaladığı önemli büyüme performansını üçüncü çeyrekte yaşadığı kısmi daralmaya rağmen kısa sürede toparlamıştır. Söz konusu iyileşmeyi göstermek açısından Türkiye'nin 2016 ve 2017 yılı çeyrek büyüme oranlarına bakmakta fayda vardır. Türkiye ekonomisi 2016 yılı birinci çeyrekte yüzde 4,5 ve ikinci çeyrekte sergilediği yüzde 5,3 büyüme oranlarıyla birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin yanı sıra OECD ve G20 ülkelerinin üstünde bir büyüme yaşamıştır. Ancak darbe girişimine denk gelen üçüncü çeyrekte ise Türkiye ekonomisi kısmi ve geçici bir daralmaya maruz kalmıştır.

Darbe gibi bir ülkenin siyasi ve iktisadi yapısını tarumar eden bir girişime rağmen ekonomi dördüncü çeyrekte yüzde 3,5 ve 2017 yılı birinci çeyreğinde ise yüzde 5 gibi önemli bir büyüme performansı sergilemiştir. Küresel ekonomide yaşanan ticari daralma ve küresel çalkantılara rağmen Türkiye'nin sergilediği büyüme performansı birçok ülke ile kıyaslandığında dikkat çekicidir (Tablo 1).

20. Nurullah Gür ve Mevlüt Tatlıyer, "The Resilience of the Turkish Economy after the Failed Coup Attempt", *SETA Analysis*, Sayı: 20, (Ağustos 2016).

TABLO 1. SEÇİLMİŞ ÜLKE/BÖLGELERE GÖRE GSYH BÜYÜME ORANI

Ülke/Bölge	2016					2017
	I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek	Yıllık Ortalama	I. Çeyrek
ABD	1,6	1,3	1,7	2	1,6	2
Almanya	1,8	1,8	1,7	1,8	1,7	1,7
AB	1,8	1,8	1,9	2	1,9	2,1
Birleşik Krallık	1,6	1,7	2	1,9	2	2
Brezilya	-5	-3,6	-2,8	-2,4	-3,6	-0,4
Çin	6,7	6,7	6,7	6,8	6,7	6,9
Fransa	1,2	1,1	0,9	1,2	1,1	1
Güney Afrika	-0,6	0,6	0,6	0,4	0,05	0,6
Güney Kore	2,9	3,4	2,6	2,4	2,8	3
Hindistan	8,7	7,8	7,4	7,1	7,6	6,2
İspanya	3,4	3,4	3,2	3	3,2	3
İtalya	1,1	0,8	1	1,1	0,8	1,2
Japonya	0,5	0,9	1	1,6	1	1,3
Malezya	4,2	4	4,5	4,5	4,2	5,6
Meksika	2,3	1,5	2	2,3	2,3	2,6
Rusya	-1,2	-0,6	-0,4	0,3	-0,6	0,5
Türkiye	4,5	5,3	-1,30	3,5	2,9	5
Yunanistan	-0,8	-0,4	2,1	-1	0,1	0,4
G20	3,1	3	3,1	3,3	3,1	3,4
OECD	1,7	1,7	1,7	2	1,78	2,1

Kaynak: World Bank, OECD verilerinden derlenmiştir.

Türkiye ekonomisi 2001 krizinin yaralarını sarmak yolunda uygulanan yapısal reformlar sayesinde geniş kapsamlı dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler küresel finans krizinin ve piyasalarda belirsizliğin devam ettiği süreçte mali disiplinin korunması ve ekonominin sağlam temellere dayanmasını sağlamıştır. Bütçe açığında yaşanan önemli iyileşme ve kayıt dışı ekonominin yüzde 50'lerden yüzde 30'lara indirilmesi önemli bir parametredir. Etkin kamu borç yönetimi sayesinde kamu borç stokunun GSYH'ye oranı gelişmiş ekonomilerde yüksek oranlarda iken Türkiye'de yüzde 30 civarındadır.²¹ Avrupa'da Maastricht kriterleri olarak tanımlanan kamu borç stoku milli gelirinin yüzde 60'ın üstünde yer alan çoğu Avrupa ülkesiyle kıyaslandığında aday statüsünde olan Türkiye'nin

sağladığı bu performans ekonomik istikrarın sürdürülebilirliğinin bir göstergesidir. 2015 yılında Türkiye'de kamu borcunun GSYH'deki payı sadece yüzde 30 iken Japonya'da yüzde 249, Yunanistan'da yüzde 178, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yüzde 104, İngiltere'de yüzde 88, Almanya'da yüzde 75 ve AB'de ise yüzde 90 olarak görülmektedir.²²

Diğer taraftan siyaseten hükümet karşısında konsolide bir cephe olarak hareket edemeyen muhalefet partileri gerçekleşen ardışık seçimlerde başarı sağlayamamışlardır. Siyaseten başarı gösteremeyen muhalefet iktidarı yıpratmak ve başarısız göstermek için ekonomi politik argümanlara başvurarak hükümetin siyasi meşruiyetini aşındırmaya çabalamıştır. Ana akım uluslararası medya organları siyasi çalkantıların olduğu Gezi

21. Hazine Müsteşarlığı.

22. IMF World Economic Outlook.

Parkı Şiddet Eylemleri, 17-25 Aralık operasyonları, 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 arası dönemlerde görüldüğü gibi finansal kriz senaryolarını tekrar tekrar ileri sürmüşlerdir.

Türkiye toplumu normalleşmenin birçok yönüyle sağlandığı, siyasi istikrar ve makroekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda 15 Temmuz gecesi yaşanan ciddi darbe girişimini bertaraf etmeyi başarmıştır. Ülkenin demokratik gelişimine karşı kalkışılan bu darbe girişimi hiçbir rasyonel sosyo-ekonomik zemine oturmadığı gibi toplumun herhangi bir kesiminden meşruiyet desteği alamayacağını da öngörememiştir. Türkiye tecrübe ettiği dört askeri darbe, siyasi partilerin kapatılması ve siyasetçilere yasak getirilmesi, ekonomik ve finansal krizler, siyasi istikrarsızlıklar, toplumsal çatışma gibi çok katmanlı sorunları aşmış bir ülke olarak kriz yönetiminde mesafe kat ettiğini göstermiştir.

AK Parti hükümetleri sivil siyasetin alanının genişletilmesi için askeri vesayetin ekonomi politik gücünü kırmaya yönelik adımlar atmıştır.

Türkiye'nin darbeler tarihinde yaşanan süreçler analiz edildiğinde ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların ardından gelen darbe müdahaleleri on yıllık aralıklarla birbirine benzer ortamların oluşmasına yol açmıştır. Darbeler ülkenin demokratikleşme sürecinin askıya alınmasına ve geriletmesine neden olurken özellikle geniş halk kitleleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Nihayetinde Türkiye'nin maruz kaldığı tüm darbe ve askeri müdahaleler ülke ve toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi yönden büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştur.²³ Diğer taraftan gerçekleşen müdahaleler sonrasında silahlı kuvvetlerin yasal, siyasi ve ekono-

23. Yıldız Zeliha Hatipoğlu, Ceyhan Haydaroglu ve Melih Coşgun, "Türkiye'de Darbelerin Ekonomi Politikası", *EconAnadolu*, (Haziran 2011), s. 24.

mik olarak görece daha güçlü biçimde konumlandırılma girişimleri de alışımlı hale gelmiştir.

Bunun yanında Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu'nda yer alan şu tespitler dikkat çekicidir:

Ekonomik ve siyasi krizler, darbeler için gerekçe olarak kullanılmakta ve darbe yapanlar bu siyasi ve ekonomik krizleri çözme amacını taşıdıklarını iddia etmektedirler. Oysa darbeler, değil var olan krizleri çözmek, aslında bizzat kendileri siyasi krizlerin en yoğunlaşmış halidir ve darbe yönetimi sona erdiğinde, siyasetin kendisi bu kriz durumunu aşmaya çalışmakta, onun yarattığı olumsuz etki, travma ve sorunlarla uğraşmaktadır. Dolayısıyla, darbelerin siyasi sorunları çözme değil, kendisi bir olağanüstü durum olarak ekonomiye, siyasete yeni yeni bir yön verme aracı olduğunu söylemek mümkündür.²⁴

2000'li yıllarda AK Parti hükümetleri askeri vesayetini azaltılması ve sivil siyasetin alanının genişletilmesi yolunda bir dizi uygulamaya gitmiştir. Bunlar arasında en göze çarpanı askeri vesayetini ekonomi politik gücünü kırmaya yönelik atılan adımlardır. Örneğin askeri harcamaların Sayıştay denetimine alınması, OYAK'ın kurumsal imtiyazlarının azaltılması, RTÜK ve YÖK gibi yüksek kurullardan askeri üyelerin çıkarılması, geçmiş darbeleri gerçekleştiren askerlerin yargılanması, komutanların MGK'daki ağırlığının azaltılması, askeri mahkemelerin yetkilerinin kısıtlanması ve DGM'lerin kaldırılması gibi adımlar askeri vesayetini oturmuş yapısını kırmaya ve darbe geleneğini ortadan kaldırmaya yönelik meydan okumalardır. 2008 yılında kapatma davası ve 2013'te 17-25 Aralık operasyonları gibi siyasi krizlerle karşı karşıya kalan iktidar partisi vesayetini sivil bürokrasiyle beslenmekte olan varlığını tecrübe etmiş ve bu durumu değiştirmek yolunda muhalefet ile ortak zemine uzlaşma arayışında olmuştur.

15 Temmuz 2016 tarihine kadar farklı enstrümanlar ve gizli yargı-polis operasyonları yoluyla

24. "Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu", s. 650.

ülkenin meşru yönetimini ele geçirmeyi hedefleyen FETÖ askeri darbe yoluyla iktidarı devirmeye girişmiştir. Türkiye’de yönetimi ele geçirmeye çalışan bu yapı eğitimden iş dünyasına, sivil toplumdan bürokrasi, yargı ve akademiye kadar çok yönlü bir şekilde örgütlenmiş ve küresel bir tehdit olduğu kanıtlanmıştır. Askeri vesayet ile mücadele adımları ise 15 Temmuz’dan sonraki bir yıllık süreçte iyice hız kazanmıştır. Bu çerçevede ordunun sivilleşmesine yönelik olarak TSK içinde yapılan köklü değişikliklerden bazıları şu şekildedir:²⁵

- Milli Savunma Bakanlığının (MSB) sivilleştirilmesi,
- Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıklarının MSB’ye bağlanması,
- Cumhurbaşkanı ve Başbakanın gerekli görüldüklerinde kuvvet komutanları ile bağlarından doğrudan bilgi alabilmesi ve bunlara doğrudan emir verebilmesi,
- TSK’nın tersane, fabrika ve sanayi kuruluşlarının MSB’ye bağlanması,
- Askeri hakimlerin disiplin ve özlük işlemlerinin MSB’ye geçmesi,
- Yüksek Askeri Şura’nın (YAŞ) sivil ağırlığı artarak Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan yardımcısı, Adalet Bakanı, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı ve Milli Savunma Bakanı ile kuvvet komutanlarından oluşması,
- Harp okullarının iki sene içinde kapanması, TSK’nın subay ihtiyacını karşılamak için MSB bünyesinde Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) kurulması,
- TSK içindeki terfi-tayin sistemi, yönetici elitlerinin görev ve yetkilerini yeniden düzenleyen büyük bir kurumsal inşa sürecinin başlaması,
- TSK bünyesindeki askeri hastanelerin Sağlık Bakanlığına devredilmesi,
- Personel, eğitim ve tedarik süreçleri açısından TSK’ya bağlı olan Jandarma Genel Komu-

tanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığının İçişleri Bakanlığına bağlanması,

- İstanbul ve Ankara gibi stratejik ve büyük şehirlerdeki kırsalların şehir dışına taşınması,
- İmam hatip ve meslek liseleri dahil tüm lise mezunlarının harp okuluna girebilmesine dair düzenlemeler yapılması.

Böylece 15 Temmuz darbe girişiminden sonra TSK’nın yapısını derinden etkileyecek sivilleştirme ve demokratikleşme anlamında yapısal değişiklikler hayata geçirilmiştir.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE PİYASALARIN TEPKİSİ

Türkiye’de son yıllarda sağlanan makroekonomik yönetim başarısı sayesinde oluşan güçlü finansal ve ekonomik yapı olası bir ekonomik kriz tehdidini önlemiştir. Bu darbe girişiminin Türkiye ekonomisine kısa vadede negatif yansımaları elbette ki olabilir ve piyasaların yaşanan gelişmelere belli ölçüde tepki vermesi de normal karşılanmalıdır. Zira darbe girişimine maruz kalmak bir ülke için yaşanabilecek en büyük siyasi risklerden birisidir. Kar ve Ayhan, darbe girişiminin finansal sistem ve Türkiye ekonomisine etkilerini analiz eden çalışmalarında finansal sistemin darbe girişiminden etkilenmediğini ve sektörün kısa süreli bir daralmadan sonra etkin bir şekilde çalıştığını göstermektedir.²⁶ Bu tip konjonktürel dalgalanmalarda ekonomik yapının her zaman ki gibi düzenli işleyişi beklenmemesine rağmen Türkiye ekonomisi kritik bir süreci ağır kayıp ve hasarlara uğramadan atlattır. Örneğin İngiltere’deki referandumdan Brexit kararı çıkmasından sonra İngiliz sterlini dolar karşısında tarihinin en düşük seviyesine inmiş ve Londra Borsası hızla yere çakılmıştır. Türkiye, İngiltere’nin

25. “İşte TSK’da Devrim Niteliğindeki Düzenlemeler”, TRT Haber, 31 Temmuz 2016; Metin Gürcan, “Askeri Reformlarda Demokratikleşme Açığı”, Al-Monitor, 8 Ağustos 2016.

26. Muhsin Kar ve Selim Kayhan, “Resilience of the Turkish Financial System to Failed Coup Attempt,” *Bilgi*, Sayı: 79, (Güz 2016, Special Issue on the July 15 Coup Attempt and Turkish Democracy), ss. 275-291.

yaşadığı durum ile karşılaştırılmayacak kadar büyük bir siyasi riski göğüslemesine rağmen ekonomik olarak daha sağlam durmuş ve ne kur ne de yatırımlar açısından büyük şoklar yaşanmamıştır. Bu siyasi riskin hızlı bir şekilde ortadan kaldırılması sonucunda piyasalardaki tepkiler büyümeden ehlileştirilmiştir.²⁷

Finansal piyasaların etkin işleyişinin sürdürülmesi amacıyla kriz yönetimi gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) aşağıdaki tedbirleri aldığını kamuoyuna açıklamıştır:²⁸

- 1) Merkez Bankası tarafından bankalara gerekli likidite limitsiz olarak sağlanmıştır.
- 2) Bankalara sağlanan gün içi likidite imkânının komisyon oranı sıfır olarak uygulanmıştır.
- 3) Türk lirası likidite sağlamak amacıyla, ihtiyaç duyulması halinde, bankalar tarafından limitsiz tutarda teminat döviz deposu getirilebilmesine imkân tanınmıştır.
- 4) Bankaların döviz deposu almak üzere de kullanabilecekleri yaklaşık 50 milyar ABD doları seviyesindeki mevcut limitleri gerektiğinde artırılabilir ve kullanım şartlarında (teminat ve maliyet) iyileştirmeye gidilmiştir.
- 5) Merkez Bankası nezdindeki tüm piyasalar ve sistemler (Elektronik Fon Transfer ve Elektronik Menkul Kıymet Transfer) işlemler tamamlanuncaya kadar açık tutulmuştur.
- 6) Piyasa derinliği ve fiyat oluşumları yakından takip edilmiştir.
- 7) Finansal istikrarı korumaya yönelik ihtiyaç duyulan tüm önlemler alınmıştır.

Darbe girişimine karşı piyasalardaki muhtemel panik havasını önlemek için Merkez Bankasının bankalara gerekli likiditenin komisyonuz sağlanacağı açıklaması finansal istikrar için önemliydi. Merkez Bankası açıkladığı tedbir paketi ile bankaların ve halkın tüm taleplerine anında cevap verebilecek bir pozisyon olarak oluşabilecek bir güvensizlik ortamında finansal piyasalarda yaşanabilecek kur artışlarının ve borsada ortaya çıkabilecek muhtemel kayıpların önüne geçmiştir. Bu önlemler neticesinde halkın ve piyasaların rahatlamasıyla darbe girişiminin ortaya çıkarabileceği ilk şok ortamı en az hasarla atlatılmış ve halkın ekonomi ve ekonomi yönetimine duyduğu güven bir kez daha görülmüştür.

Ekonomi kurmayları ve kurumlarından gelen etkin ve pozitif mesajlar neticesinde endeks ve kurlardaki yukarı yönlü ivme yatay bir seyir almıştır. Bürokrasinin yanında hiç şüphesiz yerli ve yabancı piyasa oyuncuları tarafından ekonomiye duyulan güven mesajlarının verilmesi yaşanabilecek kur artışları ve borsada ortaya çıkabilecek muhtemel kayıpların önüne geçmiştir. Bu süre zarfında yaşanan tüm bu finansal dalgalanmaların yanı sıra darbe kalkışması sonrası vatandaşların bozduğunu döviz miktarının yaklaşık 10 milyar doları bulması Türkiye ekonomisi için dikkat çeken önemli bir gelişmeydi.²⁹ Toplumsal direniş ekseninde sergilenen siyasi demokrasi mücadelesinin benzerinin toplum tarafından ekonomik kaynaklar üzerinden de verilmesi önem teşkil etmektedir. Bu durum Türkiye'nin bastırıldığı darbe girişimine verilen tarihi bir cevap olarak da kıymetli bir göstergedir.

Analizde 15 Temmuz sonrası süreçte piyasaların darbe girişimine verdikleri tepkiyi anlamak için üç farklı gösterge üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Gerçekleşen darbe teşebbüsü sonrası ülkenin finansal istikrarının gösterilmesi için Borsa İstanbul (BIST) 100 endeksi, dolar/TL kuru ve ülkenin Kredi Risk Priminin (Credit Default Swap-CDS) darbe girişiminden sonra geçen bir yıllık süre içerisindeki dalgalanmaları incelenmiştir (Grafik 1, 2 ve 3).

Darbe girişiminin 15 Temmuz Cuma gecesi gerçekleşmesi ve hafta sonu piyasaların kapalı olmasından dolayı 18 Temmuz Pazartesi sabahı piyasaların vereceği tepki merakla beklenmekteydi. Darbe girişiminden sonraki iş günlerinde BIST endeksinin değer kaybettiği ve doların TL karşısında değer kazandığı görülmektedir.

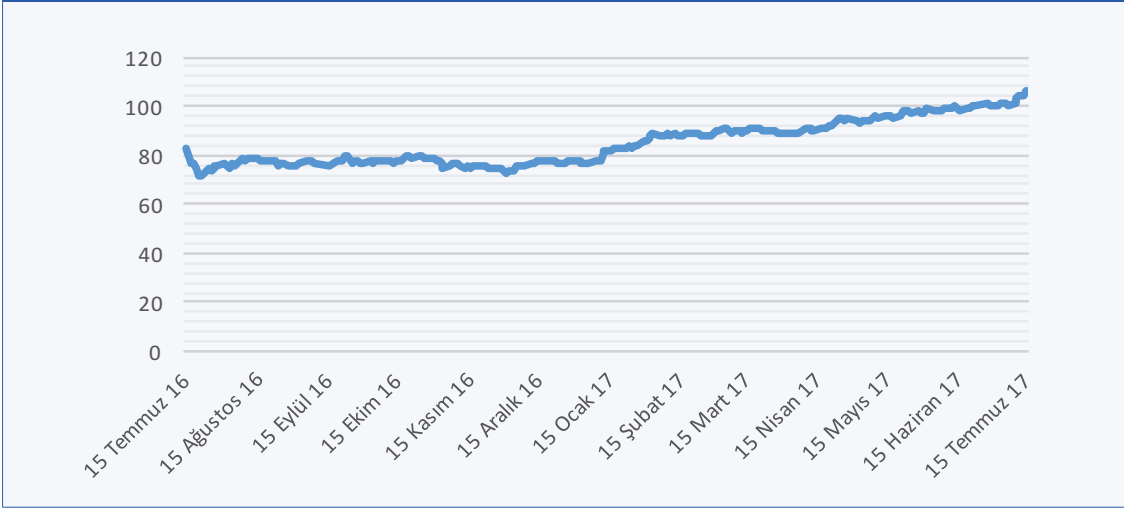
Darbe girişiminin 15 Temmuz Cuma gecesi gerçekleşmesi ve hafta sonu piyasaların kapalı olmasından dolayı 18 Temmuz Pazartesi sabahı piyasaların vereceği tepki merakla beklenmekteydi. Darbe girişiminden sonraki iş günlerinde BIST endeksinin değer kaybettiği ve doların TL karşısında değer kazandığı görülmektedir.

27. Nurullah Gür, "Türkiye Ekonomisi Darbe Teşebbüsünden Neden Etkilenmedi?", *SETA Perspektif*, Sayı: 140 (Temmuz 2016).

28. "Finans Piyasalarına İlişkin Basın Duyurusu", TCMB, 17 Temmuz 2016, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/basin/2016/duy2016-32>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

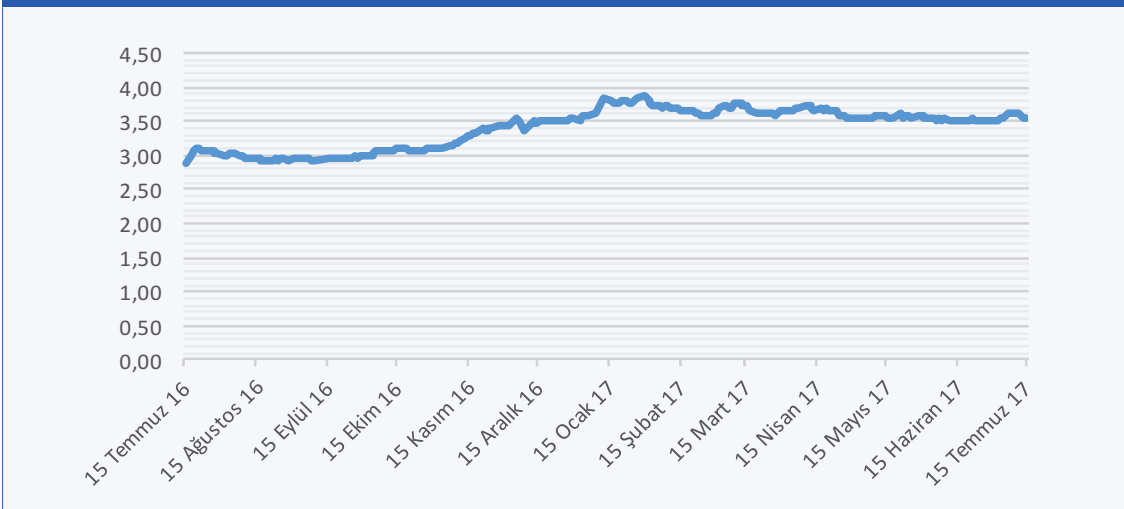
29. "Vatandaşın Dolar Hamlesi 10 Milyarı Buldu", HT Ekonomi, 26 Temmuz 2016.

GRAFİK 1. BIST 100 ENDEKSİ (15 TEMMUZ 2016-15 TEMMUZ 2017)

Kaynak: TCMB

GRAFİK 2. DOLAR/TL KURU (15 TEMMUZ 2016-15 TEMMUZ 2017)

Kaynak: TCMB

GRAFİK 3. CDS RİSK PRİMİ (15 TEMMUZ 2016-15 TEMMUZ 2017)

Kaynak: Bloomberg HT

BIST 100 endeksinde darbe girişimi sonrası kısa süreli bir düşüş yaşanmış ve 15 Temmuz'da 82,83 puan olan endeks bir hafta içerisinde 71,59 seviyelerine inmiştir. Ancak sonraki günlerde borsanın hafif yükselişe geçtiği ve Ağustos başında 79,00 puan seviyelerine geldiği gözlenmiştir. Benzer şekilde 15 Temmuz sonrası TL'nin dolara karşı değer kaybettiği fakat bu düşüşün de kısa süreli olduğu dikkat çekmektedir.

Türkiye atlatılan 15 Temmuz darbe girişiminin öncesi ve sonrasında dış politikada izlenen normalleşme adımlarıyla bölgesel siyasi ve ekonomik riskleri elimine etme uğraşı vermiştir.

15 Temmuz'da dolar/TL kuru 2,89 iken darbe girişimi gibi büyük bir badirenin atlatılmasından bir ay sonra kurun 2,93 seviyelerine indiği görülmektedir. Bir diğer gösterge olarak Kredi Risk Primi (Credit Default Swap) şeklinde tanımlanan CDS primi darbe girişiminden sonra yüzde 29 oranında artış göstererek 289 seviyelerine yükselmiştir. Kısa bir süre sonra aşağı yönlü düşüş gösteren CDS primi bir ay içerisinde 239 seviyelerine gerileyerek darbe öncesi seviyesine yaklaşmıştır. İlk hafta yaşanan bu gelişmelerin arka planında darbenin ilk şokunun yanı sıra aynı haftaya denk gelen TCMB faiz kararı ve daha da önemlisi olağanüstü hale (OHAL) ilişkin terdirginliğin de bulunduğunu belirtmek gerekir. Buna ek olarak özellikle Standard&Poors' (S&P) tarafından aceleyle verilen not düşürme kararı başta olmak üzere kredi derecelendirme kuruluşlarından gelen haberler de gidişatta dikkat çeken olumsuz gelişmelerdir.³⁰

AK Parti iktidarlarında sağlanan makroekonomik istikrar ve yönetim sayesinde Türkiye darbe girişiminden kısa bir süre negatif etkilense

de alınan önlemler sebebiyle ilerleyen haftalarda hızlı toparlanma sürecine girmiştir. Üç farklı göstergenin ele alındığı 15 Temmuz 2016-15 Temmuz 2017 arasındaki dönemde çok önemli iyileşmeler kaydedilirken Türkiye ekonomisi ortaya koyduğu potansiyel ile darbe öncesi pozitif ortamın da üstüne çıkmıştır. Özellikle borsa endeksinde rekor yükselmeler yaşanırken CDS primlerindeki iyileşmeler ile de sağlanan istikrar darbe girişiminin ekonomik olarak başarısızlığını açıkça göstermektedir.

Türkiye ekonomisinde borsa ve CDS primlerinde sağlanan istikrar, dolar/TL kurunda kısa bir sürede gerçekleşmesine rağmen uzun dönemde TL'nin dolar karşısında değer kaybının arttığı gözlemlenmektedir. Türkiye ekonomisi kendi iç dinamiklerinin yanında yaşanan kritik küresel çalkantıların ve gelişmelerin etkili olduğu bir süreç yaşamıştır. Darbe girişimi sonrası kurda oluşan değer kaybına iç faktörlerin etkisi sınırlı kalırken önemli oranda dışsal faktörlerin tesiri görülmüştür. Küresel ekonomide yaşanan gelişmelere bakıldığında Haziran ayında İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı (Brexit) sonrasındaki süreçte yaşanan belirsizlikler ve Avrupa'nın geleceğine yönelik endişeler artış göstermiştir. AB'nin kendi içinde yaşanan muhtemel çıkış (exit) tartışmalarının tetiklediği belirsizlik küresel piyasalara taşınmıştır. Faiz artırımı sürecine gireceğine dair sinyaller veren Amerikan Merkez Bankası (FED) küresel piyasalar üzerinde etkisini bu yıl da sürdürürken Aralık ayında vereceği faiz kararı beklentişi gelişmekte olan piyasalara yönelik belirsiz ve negatif bir algının devamına yol açmıştır. ABD başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın seçilmesi sonrasında küresel piyasalarda baş gösteren panik ve belirsizlik FED'den gelecek muhtemel faiz artırım kararı beklentisiyle ABD dolarının diğer para birimlerine karşı aşırı değer kazanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda özellikle gelişmekte olan ülke para birimleri üzerinde ciddi bir baskı oluşmuştur.

Türkiye'de bertaraf edilen darbe girişimi sonrasında aktif bir kriz yönetimi performansı

30. Hatice Karahan, "5 Soru: Darbe Girişiminin Ekonomik Yansımaları", *SETA 5 Soru*, 28 Temmuz 2016.

sergilenmiş, ekonomik aktivitelerde canlılığın devamlılığı için önemli adımlar atılmış, ulusal ve uluslararası yatırımcılara yönelik güven verici açıklamalarla pozitif ortamın istikrarı sağlanmıştı. Bu doğrultuda yaşanan büyük badire sonrası güven ortamının sağlanması için ilan edilen OHAL'e rağmen ekonomik istikrar ve yatırımların sürdürülmesi yönünde birçok reform hayata geçirilmiştir. “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Cazibe Merkezleri Programı ve Yatırım ve Destek Hamlesi”, “Süper Teşvik”, “Ekonomik Müjdeler Paketi”, “Ekonomi Koordinasyon Kurulu” kararları ve uygulamaları başta olmak üzere birçok sektörün önünü açan, iş dünyasının rahatlatılması yönünde teşvik projeleri ve reform niteliğinde tedbirler açıklanmıştır.³¹

Bu gelişmelerin gölgesinde Türkiye atlatılan 15 Temmuz darbe girişiminin öncesi ve sonrasında dış politikada izlenen normalleşme adımlarıyla bölgesel siyasi ve ekonomik riskleri elimine etme uğraşı vermiştir. Kasım 2015 tarihinde Rusya ile yaşanan jet krizi iki ülke arasında siyasi ve ekonomik tansiyonun yükselmesine neden olmuş, Türkiye ekonomisi turizm ve tarım ürünleri başta olmak üzere Rusya'ya ihrac ettiği ürünlere uygulanan ambargodan dolayı ciddi dış talep sıkıntısına maruz kalmıştır. Buna karşın Türkiye'nin Rus doğalgazına yönelik alternatif arayışlarına başlaması ve kaynak çeşitliliğini sağlama girişimleri Moskova yönetimini tedirgin etmiştir. Özellikle Rusya'nın 15 Temmuz darbe girişimine

karşı Türkiye'deki meşru hükümete destek mahiyetindeki söylem ve eylemleri iki ülkeyi tekrar hızlı bir normalleşmeye götürmüştür. Her iki taraf da jeopolitik riskler ve küresel belirsizliklerin yoğun olduğu bu dönemde stratejik bir vizyon benimseyerek karşılıklı ilişkileri tazeleme yoluna gitmişlerdir. Benzer şekilde Türkiye'nin Mavi Marmara saldırısı sonrası gerginleşen İsrail ile ilişkileri de normalleşmiş ve iki ülke enerji başta olmak üzere bazı alanlarda stratejik iş birliğini sürdürme kararı almışlardır.

SONUÇ

Türkiye demokrasisi uzun ve sancılı bir süreç sonucunda 15 Temmuz 2016'da FETÖ ile irtibatlı cuntacılar tarafından gerçekleştirilen bir konvansiyonel askeri darbe girişimini bertaraf etti. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın cesaretli liderliği ve halkın fedakarca mücadelesi darbe girişiminin başarısız kılınmasında öncü rol oynadı. Ancak 15 Temmuz süreci derin bir toplumsal travmayı tetiklerken kamu kurumlarına ve dini cemaatlere karşı köklü bir güven bunalımına neden oldu. Ekonomi cephesinden bakıldığında ekonomi bürokrasisinin ve Merkez Bankasının etkin yönetimi, güven verici açıklamaları ve iş dünyasının tek ses olarak hareket etmesi 15 Temmuz sonrası piyasalarda olağanüstü bir durum veya panik havasının oluşmasını engelleyen önemli etmenlerdi.

Darbe girişiminden hemen sonra Hazine, Merkez Bankası, SPK, BDDK ve Bankalar Birliğinin bir araya gelerek ulusal ve uluslararası piyasa aktörlerine hukuk sisteminin işlediğini, ilan edilen OHAL'in serbest piyasa şartlarını etkilemeyeceğini ve bununla birlikte ekonomik istikrarın devamı için gerekli tüm adımların ivedilikle atılacağını belirttiler. Geçmişte siyasi ortamın riskli olduğu dönemlerde yatırım ortamının canlanmasına katkı yapacak politika araçlarında tereddüt yaşayan ve faizi birçok defa sert şekilde artıran Merkez Bankası ise 15 Temmuz darbe kalkışmasından hemen sonra faiz indirerek cesur bir adım atarken finansal kurlara sızan illegal yapıya mensup kişi ve spekü-

31. “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Cazibe Merkezleri Programı ve Yatırım ve Destek Hamlesi” ile açıklanan teşvik paketinde 2020'ye kadar 62 milyar liralık kamu yatırımının yapılması öngörülürken özel sektörün bölgeye yönelik üretim, istihdam ve finansmanına dair önemli avantajlar getirilmektedir. “Ekonomik Müjdeler Paketi” çalışan ve esnafa yönelik teşvikler ile kamuda tasarruf tedbirlerini kapsarken “Ekonomi Koordinasyon Kurulu” kararları ise ihracatçı ve KOBİ'lere Kredi Garanti Fonu desteği ile 250 milyar TL'ye varan yeni kredi limitleri açılması, inşaat sektörüne KDV iadesi verilmesi, SGK primlerinin ertelenmesi ve Eximbank'ın sermaye yapısının güçlendirilmesi gibi önemli adımları içermektedir. “Süper Teşvik” paketi ile proje bazlı süper teşvik sistemi getirilerek 10 yıla kadar vergi alınmaması, bedava arazi tahsisi, hazineye ait taşınmazların ücret ödenmeden kullanılması, enerji harcamalarına katılım desteği ve nitelikli personele ücret desteği gibi katma değerli üretim ve AR-GE'yi teşvik eden düzenlemeler öngörülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Nurullah Gür, Sadık Ünay, Hatice Karahan ve Şerif Dilek, *2016'da Ekonomi*, (SETA Yayınları, İstanbul: 2017).

latörlere meydan okudu. Benzer çerçevede Türkiye iş dünyasını temsil eden TOBB, TİM, DEİK, TÜSİAD, MÜSİAD, ASKON ve TESK gibi öncü kuruluşlar darbe girişimi sonrası ekonomik istikrarın korunması ve uluslararası piyasalarda oluşan negatif Türkiye algısının tersine çevrilmesi için tek ses olarak hareket edeceklerini ilan ettiler.³² Aynı şekilde General Electric, Intel, Cargill, Boeing, Microsoft, Toyota, IBM, Nestle, Siemens, Ford Otosan ve Socar gibi uluslararası şirketler de Türkiye'nin geleceğine inançlarının sürdürdüğünü ve mevcut yatırımlarına hız kesmeden devam edeceklerini duyurdular. Uluslararası finans, bağımsız denetim ve danışmanlık şirketlerinin yanı sıra Güney Koreli küresel otomotiv devi Hyundai dünyadaki tüm ortaklarına özel çağrıda bulunarak gerek üretim gerekse ihracatın aksamaması yönünde "Türkiye'ye özel destek" çağrısında bulundu.³³

32. "Beş Kurumdan Dünyaya 6 Önemli Mesaj", *Sabah*, 25 Temmuz 2016; "Ekonomi Dünyası İstişare Toplantısı" T.C. Ekonomi Bakanlığı, 27 Temmuz 2016; "Türk Şirketlerinden Dünyaya 'Demokrasi' İlanı", *Dünya*, 31 Temmuz 2016; "Sermaye Çıkışı Söz Konusu Değil", *Dünya*, 31 Temmuz 2016.

33. "Türkiye'nin ekonomik temelleri darbe girişimine karşı dirençli", Anadolu Ajansı, 21 Temmuz 2016; "Bağımsız denetçilerden 'ekonomiye güven' vurgusu", *Dünya*, 31 Temmuz 2016; "Hyundai'den 'Türkiye'ye Özel destek' çağrısı", HT Ekonomi, 01 Ağustos 2016.

15 Temmuz hain darbe girişimi Türkiye'de konvansiyonel askeri darbelerin artık bir daha yaşanmayacağına inanıldığı bir dönemde gerçekleşti. Geçmişteki askeri darbeler genelde ekonominin daraldığı, kalkınma stratejisinin tıkandığı ya da finansal kriz riskinin ortaya çıktığı sosyal polarizasyon ortamlarında ortaya çıkmışlardı. 15 Temmuz darbe girişimi ise Türkiye ekonomisinin makro yönetim açısından güçlü parametreler sergilediği, büyüme ivmesini koruduğu bir zamanda yapıldı ve başarıyla püskürtüldü. Dolayısıyla sosyo-ekonomik temeli zayıf olan bu darbe girişimine karşı vatandaşların gösterdiği toplumsal direnç bundan sonraki dönemlerde konvansiyonel askeri darbelerin toplumsal meşruiyet zemini bulmasının kolay olmadığını ortaya koydu. Ekonomi yönetimi ise başarılı bir kriz ve krizden çıkış performansı sergileyerek darbe girişiminin minimum kayıpla atlatılmasında etkili oldu. Aradan geçen bir yıllık sürede Türkiye ekonomisi ile ilgili risk algısı geriledi ve ihracat ve dış yatırımlarda artış trendine girildi. Orta vadede OHAL kaldırıldıktan sonra ekonomideki toparlanmanın hız kazanması kuvvetle muhtemeldir.

Elinizdeki analiz 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye demokrasisine karşı girişilen askeri darbe teşebbüsünden bu yana geçen bir yıllık sürenin ekonomi politik arka planını konu edinmektedir. Çalışmada darbe girişiminin hemen ardından ve ilerleyen aylarda ekonomi yönetimi ile piyasa oyuncuları tarafından verilen tepkiler mercek altına alınarak ekonomik parametrelerdeki değişimler incelenmektedir. Darbe girişiminin görece kısıtlı kayıplarla atlatılmasını sağlayan etkenlere odaklanılmaktadır. Türkiye’de yaşanan darbe süreçlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında darbelerin genellikle ekonomik daralma dönemlerine denk geldikleri, ekonomi politikaları açısından ciddi hasarlara yol açtıkları ve konjktürel dalgalanmaları tetikledikleri görülmektedir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların ardından gelen askeri müdahaleler yaklaşık on yıllık aralıklarla istikrarsızlık ortamlarından beslenmiş ve bunları derinleştirmiştir.

Türkiye’nin demokratik normalleşmeyi birçok yönüyle sağladığı, siyasi istikrar ve makroekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi ise darbeler tarihinin kıstaslarıyla bile rasyonel bir temelden yoksundur. Seçilmiş demokratik iradeye ve millet egemenliğine karşı kalkışılan bu darbe girişimi ekonomi politik anlamda hiçbir somut istikrarsızlık ya da kriz zeminine oturmadığı gibi toplumun temsil kabiliyeti olan hiçbir kesimi tarafından da meşru görülmemiştir. Demokratik kanallarla sağlanan siyasi istikrar devam ederken gerçekleştirilmek istenen bu tür kalkışmaların hiçbir şekilde toplumsal meşruiyet ve yaygın sosyal destek bulamayacağı 15 Temmuz’dan bu yana geçen bir yıllık süreçte görülmüştür.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org